

УДК 911.3

Валентин Стафійчук*Київ, Україна***БАГАТОПОЛЯРНІСТЬ ГЛОБАЛЬНОГО
ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ ТА УКРАЇНА**

Окреслено основних акторів багатопольярного світу та необхідність для України зайняти рівноправне становище в системі міжнародних відносин.

Ключові слова: *глобальний політичний простір, глобальний полюс.*

Valentyn Stafiiichuk*Kyiv, Ukraine***MULTIPOLAR GLOBAL POLITICAL SPACE
AND UKRAINE**

The views on the future multipolar world and the place of Ukraine in it is summarized. The main future players of the multi polar world and the necessity for Ukraine to occupy an equitable position in the system of international relations.

Key words: *global political space, the global pole.*

Валентин Стафійчук*Киев, Украина***МУЛЬТИПОЛЯРНОЕ ГЛОБАЛЬНОЕ
ПРОСТРАНСТВО И УКРАИНА**

Очерчено главных актеров многополярного мира и необходимость для Украины занять равноправное положение в системе международных отношений.

Ключевые слова: *глобальное политическое пространство, глобальный полюс.*

Актуальність та постановка проблеми. Подальше поширення процесу політичної глобалізації суттєво змінює компонентну та територіальну структуру глобального політичного простору, який, не зважаючи на зростання чисельності акторів, поступово набуває ознак уніфікованості. Адже не зважаючи, на певні регіональні та міжцивілізаційні політичні відмінності, у світі поступово поширюються загальноприйняті стандарти демократії.

Загалом же, поняття політичної глобалізації застосовують для означення щодалі вищого рівня здійснення влади. Однак, і прихильники процесу глобалізації, і скептики єдині у тому, що створення ефективних глобальних органів управління на часі є досить проблематичним. Особливо у контексті переходу світової системи від уніполярного до багатополярного світу.

Україна – відносно молодий самостійний учасник світового політичного процесу. Характерна риса нашої держави: попри дуже важливе політико-географічне положення і геополітичне становище, через низку об'єктивно-суб'єктивних чинників, Україна не може претендувати на роль економічного чи політичного полюсу майбутнього світу. Перед державою гостро стоїть запитання як по максимуму зберегти щойно здобутий суверенітет та власну ідентичність, ставши складовою одного з реальних полюсів світу.

І політична глобалізація, і пошук Україною місця в глобальному політичному просторі потребують виважених наукових обґрунтувань та практичних кроків.

Літературні джерела та публікації. Поняття глобалізації як і пошук Україною власного місця у політичному просторі майбутнього світу знайшли широке відображення в науковій літературі (З.Бжезінський, Д.Гелд, С.Коен, П.Тейлор, О.Шаблій, Б.Яценко тощо) та, незважаючи на це, потребують постійної уваги.

Метою даної статті є певне узагальнення наукових поглядів на сучасну конфігурацію глобального політичного простору та окреслення магістрального зовнішньополітичного вектора для України.

Виклад основного матеріалу. Нині в глобалістиці, географічних та політологічних науках відсутнє чітке визначення категорії «глобальний полюс». Досить часто у якості його синонімів використовуються категорії «центр сили», «геостратегічний актор», «глобальна держава» тощо. При нагоді зауважимо, що розробка та узгодження понятійно-термінологічного апарату, пов'язаного з процесами глобалізації та творення світової системи, є важливим теоретичним завданням багатьох наук.

На нашу думку, *глобальним полюсом* варто вважати держави та міжнародні організації, що володіють достатнім економічним, політичним, військово-стратегічним, соціокультурним та інформаційним потенціалом, який дозволяє їм активно впливати на глобальні процеси. І тут з'являється ще одне важливе методичне завдання: визначення рівня цієї достатності.

Низка авторів обґрунтувала концепцію циклічності в окремих сферах та глобального розвитку загалом (В.Багдасарян, І.Вал-

лерстайн, Дж.Голдстайн, М.Кондратьєв, Дж.Модельскі, П.Тейлор, А.Тойнбі, В.Якунін та ін.). Стосовно глобального політичного простору ця концепція проявляється у циклічній зміні типу міжнародної системи: «біполярний-однополярний-біполярний-багатополярний» або «однополярний-багатополярний-двополярний». Існування двох формул можна пояснити відсутністю достатньої кількості фактичного матеріалу про глобальну політичну систему, адже науковці можуть оперувати даними про її існування лише з XIX ст. Беззаперечним є той факт, що нинішній світ прямує безпосередньо чи опосередковано до багатополярності, тобто до появи декількох (в іншому разі – одного) конкурентних США глобальних полюсів.

Перш ніж розглянути сучасну територіальну структуру, варто зазначити, що протягом лише одного сторіччя США під впливом внутрішніх змін, а також динамічного розвитку міжнародних подій з держави відносно ізольованої в Західній півкулі, трансформувалася в державу світового масштабу за розмахом інтересів і впливу та, за словами З.Бжезінського, в *першу дійсно глобальну державу*¹. Політична життєздатність, ідеологічна гнучкість, динамізм економіки і привабливість культурних цінностей стали вирішальними факторами на шляху США до вершини світової політики. І хоч злам біполярного світу наприкінці XX ст. вивів на вершину світової політики США, однак, їм не вдалося стабілізувати глобальну політичну ситуацію. Домінуюче становище США вже на початку XXI ст. зазнало не лише критичних зауважень, а й похитнулося під натиском конкурентів.

Аналіз провідних геополітичних концепцій сучасності (З.Бжезінського, А.Беттлера, Й.Галтунга, С.Коена, А.Страуса, П.Тейлора тощо) у поєднанні з прогнозами економічного розвитку держав, оскільки політика на нинішньому етапі більшою мірою залежить від економіки, дає підстави виділити найбільш ймовірні глобальні полюси, які на даному етапі, відповідно, можуть і вже створюють конкуренцію США в окремих сферах, а в перспективі – теж претендують на глобальне панування.

Яскравим конкурентом США вже нині і найбільш ймовірною глобальною державою XXI ст. є Китай. До речі, на прикладі нинішнього підйому Китаю можна побудувати ще одну концепцію циклічності: втрачене в епоху Середньовіччя економічне домінування Китаю, пройшовши через Західну Європу та Північну

¹ Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.

Америку, знову повертається до Піднебесної. Серед чинників, що сприяють перетворенню Китаю на глобальний полюс: дуже високі (на рівні 7-10%) щорічні темпи зростання ВВП, висока інвестиційна привабливість та активність, інноваційна спрямованість політики та орієнтація на високі технології, динамічний розвиток соціально-економічної сфери, поєднання планової економіки з ринковими механізмами, обширна територія та якісний демографічний потенціал, наявність ядерної зброї, політична самодостатність та яскрава цивілізаційна ідентичність тощо. Вже нині Китай активно впроваджує різноманітні проекти і поступово втягує в орбіту своїх інтересів не лише сусідні держави, а й країни Африки, Латинської Америки, Південно-Західної Азії. Приймаючи участь в міжнародних організаціях (АПЕК, БРІК, Шанхайська п'ятірка, АСЕАН+3) він, у першу чергу, намагається посилити власну самодостатність.

При нагоді зазначимо, що стосунки Україна – Китай переважно обмежуються торговельно-економічними та окремими інвестиційними і освітніми проектами. Територіальна відособленість, цивілізаційні та політичні відміни зумовлюють те, що в китайській політиці, власне як і в українській, двохстороннім стосункам не надається першочерговості, однак і не заважають їх цивілізованому поглибленню. Можна сміливо стверджувати, що Україна в жодному разі не стане складовою китайського глобального полюсу.

Згідно згаданих вище геополітичних концепцій, окрім Китаю полюсами майбутнього багатопольярного світу одноосібно або в якості регіональних інтеграційних об'єднань значаться ЄС (в т.ч. Німеччина і Франція як окремі полюси), Росія (особливо на чолі ЄвразЕС), Індія, МЕРКОСУР, АСЕАН [див. табл. 1]. Звичайно, що інтеграційним угрупованням нині не вистачає спільності у проведенні цілісної зовнішньої (часто і внутрішньої) політики. Наприклад, АПЕК (АТЕС), незважаючи на найбільшу концентрацію населення, економічного, інвестиційного, природно-ресурсного потенціалу, може розглядатися лише як своєрідний міждержавний форум, а не майбутній глобальний полюс. Ще з більшою вірогідністю ми можемо заперечити претензії (висловлюються окремими авторами) такого об'єднання як БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай) на роль глобального полюсу, зважаючи на несумісність більшості національних інтересів та явні протиріччя, що існують між ними.

Серед держав, які мають прагнення змінити існуюче становище у світі і вже сьогодні є вагомими регіональними лідерами найчастіше згадуються Туреччина, Іран, Саудівська Аравія, Індонезія, Рес-

публіка Корея, Південна Африка, Нігерія, Венесуела, Аргентина. На нашу думку, малоймовірно, що вони як і Україна, зможуть сформувати власні глобальні полюси. Швидше за все своєю присутністю значно посилять позиції одного із вищезначених полюсів.

Таблиця 1.
Окремі характеристики реальних та потенційних глобальних полюсів

	Площа, тис. км ²	Населення, млн. чол.	Сумарний ВВП, млрд.дол. США	Якість життя, ІРЛП	Резерви іноземної валюти та золота, млрд.дол. США	Наявність ядерної зброї
НАФТА	21784	57	18086,0	Дуже висока та висока	331,6	так
США	9827	14	15040,0		132,4	
Китай	9597	348	11290,0	Середня	3236,0	так
Японія	378	27	4389,0	Дуже висока	1063,0	
ЄС	4328	03	15390,0	Дуже висока, Румунія, Болгарія – висока	812,8	так так
Німеччина	357	1	3085,0	Дуже висока	216,5	
Франція	547	6	2214,0	Дуже висока	166,2	
Велика Британія	245	3	2250,0	Дуже висока	82,4	
ЄврАзЕС	20351	80	2766,7	Високий та середній	552,1	так
Росія	17075	38	2380,0	Високий	513,0	
ЧЕС	19266	31	4659,7	Високий, Молдова – низький	753,2	
Туреччина	781	0	1026,0	Високий	96,1	
Україна	604	4	329,0	Високий	38,1	
СААРК	5131	640	5394,2	Середній та низький	383,2	Так
Індія	3288	205	4463,0	Середній	345,8	
МЕРКО-СУР	12787	81	3453,6	Високий, Аргентина – дуже високий	455,2	
Бразилія	8521	06	2282,0	Високий	357,9	

АСЕАН	4479	01	3326,8	Переважаю середній	778,2	
Південна Африка	1220	9	554,6	Середній	50,3	

За певних обставин свої претензії на формування власних полюсів можуть виявити економічно потужні нині Велика Британія, Японія, Мексика, Австралія, які на даному етапі йдуть у фарватері американської політики. Всі означені вище держави і визначатимуть політичне та економічне життя світу в майбутньому.

За сприятливих обставин Україна звичайно може претендувати на роль регіонального полюсу (особливо в Міжмор'ї та басейні Чорного моря), однак з метою отримання політичної стабільності їй необхідно, на нашу думку, не лишень заявити про свою належність до певного глобального полюсу, а й конкретно-послідовними кроками довести свій вибір. Важливим при цьому є збереження і зміцнення власної ідентичності у глобалізованому просторі. Який з майбутніх глобальних полюсів найбільшою мірою відповідатиме національним інтересам України?

Звичайно, що США залишаться одним із найважливіших глобальних полюсів майбутнього світу, а відповідно, і важливим стратегічним партнером України. США з часів В.Вільсона приділяли значну увагу українським проблемам і вітали отримання незалежності нашої держави. Вони продовжують виступати гарантом української безпеки після відмови України від ядерної зброї, зацікавлені у її подальшому демократичному розвитку. Однак, з одного боку, невважені кроки української влади, зволікання з прийняттям важливих рішень та окремі її прорахунки на міжнародній арені, з іншого, зміщення США акценту на вирішення нагальних внутрішніх (перш за все економічних) проблем та переорієнтація їх зовнішньої політики з північноатлантичної (європейської) в тихоокеанську (азійську) площину, послабили інтерес останніх до України та її проблем. Складається враження, що сучасні США цікавляться Україною лише в контексті послаблення амбіцій Російської Федерації на світову велич. Таким чином, у разі виникнення загрози власним національним інтересам з боку останньої, Україна зможе розраховувати на підтримку США. Проте, зважаючи на територіальну і певну цивілізаційну відособленість, Україна звісно не може стати складовою північноамериканського глобального полюсу на чолі з США.

Вже кармічно обирати потрібно між власними сусідами. На нинішньому історичному етапі – це європейський (в особі ЄС) та північноєвразійський (на чолі з РФ) глобальні полюси. Розглянемо їх з точки зору відповідності визначенню глобального полюса та національним інтересам України.

Європейський Союз, не зважаючи на певні складності сучасного етапу свого існування (сповільнення темпів зростання ВВП, проблеми єврозони, посилення євроскептицизму тощо), продовжує залишатися важливим суб'єктом міжнародних відносин. Організація має розвинуту інноваційно спрямовану ринкову економіку та соціально-економічну інфраструктуру, високу інвестиційну активність та привабливість, багатогранний потенціал, оптимальне співвідношення рівня та якості життя, наявність достатнього політичного впливу та чітких цивілізаційних алгоритмів, політичну стабільність тощо. Важливим для України є й те, що ЄС – це демократичний союз рівноправних учасників і вступ до нього не знищує національної ідентичності. ЄС вже нині можна розглядати як праобраз майбутнього глобалізованого світу. Серед країн ЄС поступово збільшується коло прихильників України. От Німеччина (особливо за часів Г.Шредера) займала стосовно України переважно проросійські позиції, нині вона досить активно просуває свою центральноєвропейську політику. У цьому контексті Україна може стати для Німеччини настільки ж важливою як Польща, Чехія або Естонія. Цей німецько-слов'янсько-балтійський блок у разі здійснення песимістичних прогнозів щодо єдності ЄС міг би стати одним із глобальних полюсів.

Загалом ЄС підтримує євроінтеграційні прагнення України, однак прагне реального, а не декларативного покращення економічної та політичної ситуації в нашій державі. Натомість, на відміну від своїх західних сусідів, Україна неодноразово втрачала шанс стати його складовою через непослідовність та недолугу політику влади, як от змарнований шанс укласти Угоду про асоціацію в 2011 році.

Однак, не зважаючи на 300-літню російську колонізацію, Україна не тільки зберегла зв'язки, а й залишається набагато ближче до загальноєвропейських традицій, ніж до російських. Та й важко знайти українця, який би вважав себе по суті євразійцем, а не європейцем.

Як можливий північноєвразійський глобальний полюс будемо розглядати країни ЄвРАЗЕС на чолі з Російською Федерацією, оскільки проект СНД вже виконав свою історичну місію. Ця ор-

ганізація беззаперечно володіє різноманітним економічним і природно-ресурсним потенціалом, здатністю контролювати обширні геополітичні простори, однак переживає низку трансформаційних перешкод для їх втілення. Для покращення ситуації Росії конче необхідно залучити до ЄврАзЕС Україну. Це допоможе також уберегти головний міф Росії про її «тисячолітню історію» і месіанську роль. Без України не знаходить свого підтвердження і теза про Росію як центр православно-слов'янської цивілізації.

Для участі в ЄврАзЕС Україні не потрібно виконувати певні умови членства. Її не просто тут чекають, а навіть всіляко змушують приєднатися. Рівень та якість життя у більшості країн ЄврАзЕС нижче від українського. Донедавна Україна відзначалася і значно вищим рівнем політичної глобалізованості та більш демократичними стандартами життя.

Важко передбачити з достатньою долею ймовірності чисельність та потужність глобальних полюсів майбутнього. Достовірним залишається лише один факт: нинішній однополярний світ на чолі з США добігає кінця. В майбутньому багатополлярному світі обов'язково будуть присутні декілька євразійських акторів і Україні нагально необхідно обрати найкращого (відповідно до національних інтересів) з них. Нашій державі варто чітко усвідомити мету власного існування: утвердження величі Росії через входження в ЄврАзЕС, чи реальне збільшення власної присутності у світовій політиці завдяки рівноправному становищу в ЄС.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.

2. The World Factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>